

УРАХУВАННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ХЛОПЦІВ І ДІВЧАТ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В УМОВАХ РОЗДІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

УДК.371.13:37.043

Світлана Безушко, аспірант кафедри педагогіки та психології

Херсонського державного університету

УРАХУВАННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ХЛОПЦІВ І ДІВЧАТ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В УМОВАХ РОЗДІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянута проблематика підліткового віку школярів. Обґрунтовано можливість урахування психофізіологічних відмінностей хлопців і дівчат підліткового віку в умовах роздільного навчання

Ключові слова: роздільне навчання, підліткова криза, підлітковий вік, статево-рольова диференціація.

Літ. 16.

Актуальність проблеми. Головним завданням сучасної школи є виховання гармонійно-розвиненої, психологічно і фізично здорової особистості, адаптованої до нового технологічно-розвиненого соціуму. На теперішній час школа виступає однією із головних соціальних інститутів. Саме вона є транслятором існуючих цінностей і нормативів, в тому числі уявлень про роль чоловіка і жінки у суспільстві. У зв'язку з цим особливу увагу набуває фактор статі, який являє собою сукупність анатомічних і фізіологічних особливостей. І слід підкреслити, що належність до певної статі ще є най значуще усвідомлення себе і своєї психологічної ролі. На жаль школа уніфікує статеві відмінності школярів.

Тому найактуальнішим у виховному процесі є урахування психофізіологічних відмінностей хлопців і дівчат, де важливе місце займає підлітковий вік. І практично-позитивною основою для реалізації цього завдання може слугувати модель роздільного навчання хлопців і дівчат в загальній школі або в спеціальних навчальних закладах.

Аналіз досліджень і публікацій показав, що проблемі із виховання хлопців і дівчат присвячено багато досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів. Теоретичні і методологічні основи окресленої проблеми знайшли відображення у працях відомих дослідників (Т. Дороніна, В. Єремєєва, М. Зубілевич, І. Кльоцина, Г. Наследова, Л. Попова, М. Рабжаєва, К. Тіхомірова, А. Філатова). Проблемам психології підліткового віку приділяли увагу видатні учені (Л. Божовіч, Л. Виготський, А. Лічко, Д. Фельдштейн, А. Фрейд), на сучасному етапі проблеми виховання хлопців і дівчат підліткового віку привертають увагу таких дослідників, як І. Кон, В. Казанська.

Мета статті полягає у визначенні і обґрунтуванні можливостей урахування психофізіологічних особливостей хлопців і дівчат підліткового віку в умовах роздільного навчання.

Виклад основного матеріалу. Роздільне навчання сьогодні розглядається як навчання,

сенс якого полягає в практиці для учнів чоловічої і жіночої статі отримувати знання в роздільних класах або одностатевих учбових закладах.

В історії педагогічної науки і практики роздільне навчання має багатовіковий досвід і впродовж тисячоліть воно було незмінним і найбільш універсальним. В філософських вченнях давньогрецьких філософів Платона і Аристотеля є відображення гендерних особливостей виховання і навчання, але більш стосовно хлопців, як майбутніх чоловіків і воїнів. Загальновідомо, що роздільне навчання також було поширено у дореволюційній Росії (пансіонах, гімназіях) за часів Сталіна, та включно до 1963 р. У сучасному світі традиції роздільного навчання дітей успішно існують в таких провідних країнах як Великобританія та США. Сьогодні і в Україні впроваджується модель роздільного навчання з метою диференційного підходу до учнів різної статі, який слугує платформою гендерного напрямку.

Логічне пояснення сенсу роздільного навчання науковцями обґрунтовується у рамках статево-рольового підходу. У такому процесі передбачається урахування статевої біологічності і психофізіологічних відмінностей школярів. Сьогодні науковці констатують, що гендерне виховання визнає існування статевої відмінності чоловіка/жінки, але продовжує діяти в загальному напрямку. Такий напрямок свідчить про уніфікований характер до учнів різної статі. Слід підкреслити, що статево-рольовий підхід ставить акцент на виховання хлопців мужніми і сильними, а дівчат більш жіночними і фемінними, таким чином формується орієнтація правильних рольових позицій чоловіка і жінки. Так Т. Дороніна у своїй праці покладається на позицію З. Шкіряк-Ніжник, яка пише: "Хлопчика треба виховувати першопроходцем, дослідником, захисником, годувальником, сприяти виробленню твердості характеру, витривалості, позиції обов'язку, служіння Державі, сім'ї. У дівчинці від коліски треба бачити майбутню маму – ніжну і лагідну,

УРАХУВАННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ХЛОПЦІВ І ДІВЧАТ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В УМОВАХ РОЗДІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

турботливу. Разом з цими рисами мають виховуватися і розуміння статевої відмінності” [1]. Тому зараз статево-рольовий підхід розглядається у фокусі роздільного навчання дітей. Адже науковці доводять можливість урахування психофізіологічних відмінностей хлопців і дівчат за умов роздільного навчання.

Розуміння сутності роздільного навчання представлено у працях Г. Наследової, К. Тихомірової, М. Рабжаєвої. Дослідниці додержуються думки, що роздільне навчання допоможе уникнути проблем підліткової кризи [13].

Дослідники статево-рольової диференціації розглядають підлітковий вік, як самий складний і цікавий в психолого-педагогічних дослідженнях. При цьому вікові межі визначаються з 10 – 11 до 15 – 16 років, які співпадають з навчанням у 5 – 9 класах. Науковці запевняють, що саме в цей період слід враховувати психофізіологічні відмінності хлопців і дівчат у виховному процесі. Якомога обережніше формувати педагогічне ставлення до учнів підліткового віку.

На думку вчених підлітковий період – це етап біологічного дозрівання, для якого характерні диспропорції і кризисні процеси. Л. Божович пам’язує підліткову кризу з новим рівнем самосвідомості, виникненням нових здібностей і потреб в пізнанні самого себе як особистості [10].

На антропологічному, фізіологічному і на психологічному рівнях в динаміці підліткового розвитку відбуваються деякі індивідуальні відмінності. Підліток прагне зрозуміти себе, але іноді потреба бути дорослим не відповідає дійсним можливостям дитини, що приводить до внутрішньої кризи.

Л. Виготський уважав підлітковий вік чутливим періодом і підкреслював кризу цього віку двома факторами: виникненням новоутворень у свідомості підлітка і перебудовою відносин між дитиною і її оточенням. Ця перебудова і складає головний зміст кризи [2]. Подальший розвиток особистості і орієнтація на справжні зразки Я-чоловіка і Я-жінки, статевої Я-концепції і статево-рольової ідентифікації визначає саме підлітковий вік.

В саме цей період завершується перший етап формування психологічної статі, яка будується на правильній гендерній ідентичності.

Існує ряд теоретичних поглядів щодо пояснення гендерної ідентичності у підлітковому віці. І.С. Клецина наполягає, що підліткова ідентичність є центральним компонентом самосвідомості особистості, як носія особливостей поведінкових характеристик у співвідношенні з уявленнями про маскуліні і фемінні установки [8].

Так О. Савіна стверджує, що ідентичність може розглядатись як позитивна і негативна. І саме становлення позитивної ідентичності може відбутися лише на фоні сприятливого соціального оточення підлітка з високим рівнем взаєморозуміння батьками, учителями і однолітками [16].

Л. Ожигова дослідила, що такі процеси як внутрішньо-особистісна розбіжність складових компонентів гендерної ідентичності із зовнішніми, включаючими гендерні ролі призводить до кризи ідентичності [14].

О. Краєва визначає кризу ідентичності у підлітковому віці, як початок становлення справжнього авторства у визначенні та реалізації своїх поглядів на життя [9].

Деякі вчені спираються на дослідження Ю. Кохена, який дійшов висновку, що внутрішньо-особистісні конфлікти, які пов’язані з формуванням гендерної ідентичності призводять до ризику суїцидальної поведінки у підлітків. Р. Масагутов визначив, що більшість суїцидальних дій припадає на 13-16 років [11].

Однією із головних обставин кризових явищ підліткового періоду є недосконалість виховної системи, яка провокує виникнення в учнівському колективі не сприятливого середовища, а також призводить до відсутності взаєморозуміння між хлопцями і дівчатами. В сучасних закладах освіти організація виховного процесу має ряд негативних особливостей, а саме відсутність гендерно орієнтованого підходу тобто статево-рольової диференціації, яка мала би стимулювати психологічний стан учнів і їх розвиток, відсутність регулювання моделями поведінки, а саме процесами фемінізації – маскулінізації підлітків. Все це свідчить про відсутність уваги до різностатевих учнів.

Так Л.В. Попова стверджує, що під час занять вчитель в першу чергу приділяє увагу хлопцям і реагує на їх підняті руки і активність, а дівчат залишає без уваги [15]. В.Д. Еремеева констатує, що вчитель орієнтується на дівчат, на їх мову, на їх питання і обличчя [5]. А.Д. Гадасіна визначає, що більшість вчителів в школах заохочують жіночо-подібну поведінку хлопців і мужиковату поведінку дівчат і навіть намагаються експлуатувати таку ситуацію на практиці [3].

Адже у підлітковому віці закладаються гендерні установки щодо орієнтації на маскуліні, фемінні та андрогінні цінності. Ці установки представляють своєрідний комплекс поведінкових психологічних рис до відповідно біологічної статі і визначають статево-рольовий тип поведінки [6]. У результаті така однобічна концентрація уваги характеризує відсутність диференційованого

УРАХУВАННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ХЛОПЦІВ І ДІВЧАТ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В УМОВАХ РОЗДІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

педагогічного впливу щодо формування гендерних установ орієнтованих на учнів і свідчить, що фактори як стать вчителя і його особиста симпатія до якоїсь однієї статі (хлопчик або дівчинка) несе негативну програму гендерної ідентичності.

Зараз соціальний світ школи має деяку кількісну розбалансованість, що визначається більшістю жінок вчителів і більшістю дітей вихованців дівочої статі. В такому розбалансованому оточенні хлопці отримують спотворений соціальний досвід.

Зазначимо очевидне, що різна стать – це не тільки відмінності біологічного походження. Психологи і нейропсихологи констатують відмінності між дівчатами та хлопцями на базі пізнавальних стратегій і формуванні пізнавальних функцій. Вчені констатують той факт, що психологічні параметри пізнавальних здібностей: сприйняття, увага, пам'ять, мислення – мають вагомі статеві відмінності, які необхідно враховувати при навчально-виховній діяльності хлопців і дівчат. І цільовим методом є важливий крок від безстатевого навчання хлопців і дівчат до навчання, яке сприяє формуванню пізнавальних інтересів з урахуванням гендерних особливостей. З цього приводу С.К. Нартова-Бочавер на основі статистичних даних, які було підтверджено Макнемаром ще у 1942 році, зауважила, що дівчата підліткового віку володіють більш розвиненим естетичним смаком, у них краще розвинена мова, більш тонка координація рухів, а хлопці у цьому віці володіють кращими математичними і механічними здібностями [12]. Мотиваційні потреби свідчать, що хлопці віддають перевагу фізичній праці, а дівчатам притаманна художня атмосфера. Хоча сфера почуттів характеризує хлопців більш емоційними і вразливими з приводу своїх поразок і невдач, а дівчат сильнішими і стійкішими.

На навчально-пізнавальну функцію впливає змінення “гормонального фону”. Як зазначає В. Казанська, науковці віддають перевагу висловам “гормональна буря”, “стрибок росту”, “ендокринний шторм”. Вчена описує статево дозрівання п'ятьма етапами. До першого дослідниця відносить предпубертатний, другий іменується пубертатним, в якому з'являються перші ознаки статевого дозрівання, третій і четвертий характеризуються активізацією статевих гормонів, і завершальний п'ятий етап, етап статевого дозрівання [7].

Учені звертають увагу, що анатомічно і психологічно дівчата дорослішають на 2 роки раніше ніж хлопці. Отже статева поведінка дівчат

у цей період дуже різноманітна. До характеристик поведінкових реакцій у дівчат належать: сором'язливість, відчуження, або навпаки демонстративність, розв'язність, реакція емансипації. Внаслідок цього у представників обох статей спостерігається внутрішня і зовнішня емоційна нестабільність, яка сприяє виникненню напружених конфліктних відносин.

Розглядаючи психосексуальний розвиток різностатевих дітей треба виділити, що основним фактором цього розвитку поряд з біологічним рівнем є рівень соціального характеру. Саме вплив соціального фактору і входження підлітка в нову систему соціальних функцій може шкідливо відобразитись на психологічному стані дитини (будь то дівчинка чи хлопчик). Основними причинами такого стану є недоліки у виховному процесі з боку вчителів до учнів різної статі. З приводу цього А. Адлер відмітив, що “до тих пір поки вчитель не визнає повною мірою, що сумісне навчання – це робота, яка кожного дня направлена на взаєморозуміння статей, на підготовку майбутнього покоління до майбутнього життя, якщо вчителі не побудують свою професійну діяльність на цієї концепції, їх педагогічні дії щодо учнів будуть потерпять фіаско” [1].

У руслі таких проблем постає потреба в актуалізації роздільного навчання, бо саме за таких умов урахування психофізіологічних відмінностей хлопців і дівчат має можливість здійснюватись більш ефективно. Існує чимало наукових публікацій, у яких вченими доведено, що серед одностатевих груп підлітків простежується високий рівень засвоєння чоловічих і жіночих рольових моделей, у хлопців формується мужність, а у дівчат жіночність.

Таке нововведення позбавить учбово-виховний процес багатьох факторів ризику, а саме:

- негативної гендерної ідентифікації і її кризи;
- вікових криз у хлопців і дівчат з чим пов'язують: а) підліткову агресію; б) ранню дівочу емансипацію і сексуалізацію і її вплив на хлопців; в) появу психологічних комплексів (стосовно більш хлопців); г) підліткової депресії;
- дефіциту уваги учителів;
- зниження дисципліни;
- відсутність інтересу до навчального процесу.

Висновки. Отже, аналіз наукових джерел дозволив нам з'ясувати сутність поняття “роздільне навчання”, яке розглядається з позицій статево рольового підходу до учнів різної статі. Поряд з цим на основі психолого-педагогічної літератури відображена проблема підліткового віку з характерними особливостями хлопців і дівчат. Вважаємо за необхідне підкреслити, що

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ З ОГЛЯДУ НА БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

впровадження моделі роздільного навчання допоможе у вирішенні таких проблем як реалізація статево-рольового підходу у виховному процесі, урахування психофізіологічних відмінностей і пізнавальних інтересів хлопців і дівчат. Така інновація потребує багато зусиль і має відбутися за умов створення одностатевих класів, вибору форм, методів і засобів навчання до різностатевих дітей.

1. Адлер А. *Воспитание детей. Взаимодействие полов. Изд-во "Феникс", 1998. – 448 с.*
2. Выготский Л.С. *Собрание сочинений: В 6 т. / Гл. ред. А.В. Запорожец. – М.: Педагогика, 1983 – Т.3. – 367 с.*
3. Гадасина А.Д. *Подростки и секс. Книга для учителя. – Москва "Просвещение", 1991. – 78 с.*
4. Дороніна Т.О. *Врахування статевої детермінації в навчально-виховному процесі: статеве та гендерне виховання (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.). Педагогіка вищої та середньої школи. – Випуск №30. – Кривий Ріг-2010. – С. 36 – 44.*
5. Еремеева В.Д. *Мальчики и девочки: два разных мира. – СПб.: Тускарора, 2000. – 180 с.*
6. Зубілевич М.І. *Гендерне виховання дівчат-підлітків у Великій Британії: Дис...канд. пед. наук 13.00.05. – М., 2007 – 202 с.*
7. Казанская В. *Подросток. Трудности взросления. 2-издание, Питер; Спб; 2008. – 182 с.*

8. Клецина И.С. *Гендерная социализация: Учебное пособие. – СПб.: РГПУ им. А.И. Герцена, 1998. – 97 с.*

9. Краєва О.Л. *Актуальні проблеми психології. – Том 7. – 2009. – Випуск 19. – С. 100 – 105.*

10. Личко А.Е. *Подростковая психиатрия. Л.: Медицина, 1985.*

11. Масагутов Р.М. *Гендерные различия в проявлениях аутоагрессии у подростков // Вопросы психологии. – 2003. – №3. – С. 35 – 42.*

12. Нартова-Бочавер С.К. *Дифференциальная психология: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Изд-во, 2002. – 160 с.*

13. Наследова Г.А. Тихомирова М. *К вопросу о психологическом обосновании целесообразности раздельного обучения // Женский вопрос в контексте национальной культуры: психологический поход. Выход 4 – СПб., 2000. – С. 27 – 34.*

14. Ожигова Л.Н. *Психология гендерной идентичности личности. – Краснодар: Кубанский государственный университет. 2006. – 290 с.*

15. Попова Л.В. *Что нужно знать воспитателям о том, как мальчики и девочки научаются быть мужчинами и женщинами // Гендерный поход в дошкольной педагогике: теория и практика. Ч.1. – Мурманськ, 2001. – С. 40 – 48.*

16. Родители и дети: Психология взаимоотношений / Под ред. Савиной Е.А., Смирновой Е.О. – М.: Когито-Центр, 2003. – 230 с.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2011

УДК 378(477+4)

Уляна Науменко, аспірантка Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ З ОГЛЯДУ НА БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

У статті проаналізовані структурні реформації в українській вищій школі в контексті Болонської декларації. Акцентовано необхідність оптимізації структури вищої освіти та впровадження нових підходів та технологій освітнього процесу.

Ключові слова: вища школа, європейські стандарти освіти, Болонський процес, Болонська декларація, реформування системи вищої освіти.

Літ. 6.

Постановка проблеми. В сучасному світі, що стрімко змінюється, вища школа, яка перебуває в процесі інтенсивних змін, є одночасно і суб'єктом, і об'єктом змін, що виникають. Збереження, а за можливістю й зміцнення суб'єктності вищої освіти виступає в якості базового концептуального принципу не тільки реформ національних систем освіти, але й широкомасштабних інтеграційних процесів, що розгортаються в регіоні Європи, про що свідчать документи, цілі та задачі європейських реформ освіти на сучасному етапі: в результаті їх здійснення має зрости суб'єктна

(тобто дієво-самостійна, активна) роль вищої освіти в цілому, роль кожного Вищого навчального закладу, викладачів і студентів як активних та відповідальних учасників процесу змін. Разом із тим зміни необхідні і в державній політиці, і а інституційних відносинах: адекватне фінансування, розширення автономії ВНЗ, демократизація вищої освіти в цілому.

Мета статті – здійснити аналіз структурних реформацій в галузі вищої освіти України та визначити шляхи реалізації вимог Болонського процесу.

Виклад основного матеріалу. Приєднання